

УДК 355.425.2(497.11)"1914/1918"(093)
323.2:329.15(497.1)(093)
323(497.1)"1924/..."(093)
327.2:329.15(4)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2025.2.lom.39-72>

Оригинални научни рад/Original scientific paper

Примљен/Received: 22. 1. 2025.

Прихваћен/Accepted: 17. 7. 2025.

Расиљко ЛОМПАР

Балканолошки институт САНУ

rastko.lompar@bi.sanu.ac.rs

ORCID: 0000-0003-4345-4857

Међународна антикомунистичка антанта (Лига Обера) и Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца

АПСТРАКТ: У раду се на основу до сада некористићене грађе из Библиотеке у Женеви реконструишу активности Међународне антикомунистичке антанте, познатије као Лига Обера, у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца. Указује се на начине на које је ова утицајна међународна организација са седиштем у Швајцарској настојала да оствари утицај на међуратну југословенску државу и политичке актере у њој. Истовремено, показује се да, иако је државни врх помало помагао активности Лиге Обера и учествовао у њеном оснивању, он није до краја пружио подршку овој организацији, те да је југословенска филијала основана тек 1929. године, у потпуно другачијим политичким околностима.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: антикомунизам, Лига Обера, Међународна антикомунистичка антанта, руска емиграција, Краљевина СХС/Југославија

У корену Међународне антикомунистичке антанте било је убиство. Десетог маја 1923. године, у сали женевског хотела „Сесил“, вечерао је совјетски дипломата Вацлав Вацлавович Воровски¹ са дво-

¹ Вацлав Вацлавович Воровски је био руски револуционар, публициста и литерарни критичар. Један од првих совјетских дипломата који је 1918. године учествовао у необавезним преговорима са Немцима у Шведској. Потом је учествовао у пре-

јицом колега. Он је стигао у Женеу као представник бољшевичког режима како би учествовао на конференцији о закључењу мира са Турском. Како је у Швајцарској био у својству посматрача, а не учесника, није имао никакво обезбеђење. Њиховом столу пришао је руски емигрант швајцарског порекла Морис Конради и хладнокрвно упуцао сву тројицу, одложио оружје и мирно сачекао полицију. Након што је упитан за мотив, рекао је: „Ово ће бити од користи целом свету!” Истрагом је утврђено да је Конради, којем су бољшевици убили оца, брата, тетку и течу и национализовали сву имовину у Русији, још у априлу 1923. године планирао атентат на Георгија Васиљевича Чичерина у Берлину, али да није успео да се приближи народном комесару иностраних дела. Воровски је био много лакша мета. У извршењу атентата помогао му је саборац из Грађанског рата Аркадиј Павлович Полуњин, који је радио у Црвеном крсту у Швајцарској. Обојица су ухапшени и изведени на суд.²

Утицајни припадник руске емиграције у Швајцарској хирург Јуриј Иљич Лодиженски, који је и сам био осумњичен за помагање атентата, био је задужен за одбрану оптужених. За одбрану ангажовао је двојицу женеваких адвоката које је познавао. Тако је Алберт Пико, који се ангажовао око обезбеђивања виза за руске емигранте, постао Конрадијев бранилац, док је Полуњина заступао Теодор Обер, који је постао огорчени противник комунизма након што је 1918. био у Немачкој током револуција.³ Јасно је било да одбрана мора да буде потпуно несвакидашња, зато што никакве дилеме око кривице није могло бити. Самим тиме Обер и Пико су одлучили да током целокупног суђења уопште не расправљају о детаљима злочина, већ да докажу да је криминални режим бољшевика својим злочинима и насиљем изазвао то да Конрадија запо-

говорима око признања независности Естоније 1920. Био је први представник СССР-а у Риму 1921. године. Максим Токарев, „Пуля для полпреда”, *Известия*, 7. 5. 2003.

² Иван Грезин, „Убийство Воровского и процесс Конради: жертвы, палачи и герои”, *Наша газета*, 18. 1. 2012; К. А. Чистяков, „Покушение М. Конради на главу советской делегации В. В. Воровского в Лозанне 10 мая 1923. г”, *Новый исторический вестник*, Vol. I, No. 6, 2002.

³ Юрий И. Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном* (Москва: Айрис Пресс, 2013), 242–245.

седне „неодољива сила” и наведе га на убиство.⁴ На оптуженичку клупу намеравали су да поставе целокупни режим у Русији. Бројним извештачима стране и домаће штампе та намера била је посве јасна.⁵

Журнал де Женев, главни женевски лист који је уређивао Оберов лични пријатељ, водио је кампању за ослобађање оптужених поредећи атентатора са модерним Виљемом Телом.⁶ Бројна руска емиграција (Керенски, Буњин, Шмељов, Мерешковски) ангажовала се у одбрани, а заклетву је положило око седамдесет сведока. Они су углавном говорили о ужасима Грађанског рата у Русији, прогонима цркве и злочинима бољшевика.⁷ Обер, који је све више долазио у први план, одржао је емотивни говор о патњама руског народа. Девет сати говорио је женевски адвокат убеђујући пороту да би ослобађајућа пресуда Конрадију и Полуњину представљала ударац бољшевизму.⁸ Коначно, 14. новембра 1923. године његови вапаји су услишени и донета је ослобађајућа пресуда.⁹

По завршетку судског процеса адвокатска канцеларија Теодора Обера била је затрпана писмима подршке из целог света. Његов деветосатни говор је у форми брошуре штампан у низу држава, међу којима је била и Краљевина СХС. Британска конзервативна странка је издала енглески превод и користила га у изборној кампањи. По сведочењу Лодыженског, Обер је постајао све опседнутији идејом да је његов прави позив борба против комунизма. Одлучио је да затвори канцеларију и да отвори центар међународне невладине организације која би за циљ имала сузбијање комунизма у целом свету. Марта 1924. године у његовом

⁴ Herbert R. Southworth, *Conspiracy and the Spanish Civil War: The Brainwashing of Francisco Franco* (London/New York: Routledge, 2002), 148–152.

⁵ Anonim, „Conradi Trial. Amazing Evidence. Counsel in Evening Dress”, *The Brisbane Courier*, 10. 11. 1923.

⁶ Anonim, „Getting Away with Murder”, *The Lausanne Project*, 15. 11. 2021.

⁷ К. А. Чистяков, „Покушение М. Конради на главу советской делегации В. В. Воровского в Лозанне 10 мая 1923. г.”, *Новый исторический вестник*, Vol. I, No. 6, 2002.

⁸ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 255–256.

⁹ Сличан случај догодио се 1921. године у Берлину, када је млади Јерменин убио бившег турског великог везира Талат-пашу, сматрајући га одговорним за геноцид над Јерменима. Берлински суд је ослободио убицу. Максим Токарев, „Пуля для полпреда”, *Известия*, 7. 5. 2003; Сергей Тюляков, „Почему был оправдан судом убийца Воровского”, *Независимая газета*, 29. 9. 2006; Southworth, *Conspiracy and the Spanish Civil War: The Brainwashing of Francisco Franco*, 148.

дому окупила се група сарадника из Швајцарске, међу којим су били војници, банкари, хемичари и припадници женевске руске колоније. Доне-та је одлука да се упути позив заинтересованим борцима против комунизма широм света. Јуна 1924. одржан је оснивачки састанак у Паризу. Делегати су представљали десет земаља (Француска, Британија, Белгија, Холандија, Норвешка, Шведска, Краљевина СХС, Швајцарска, Финска и руски емигранти). Рођена је Међународна антанта за борбу против III интернационале, познатија као Међународна антикомунистичка антанта (Entente Internationale Anticomuniste, у даљем тексту ЕИА).¹⁰

Централа је смештена у Женеву, а организацијом је управљао десеточлани Стални биро на челу са Теодором Обером.¹¹ Антанта је замишљена као федерација антикомунистичких удружења, „националних центара“, док је женевска централа истовремено функционисала као швајцарски национални центар и место састајања и координације осталих центара. Они су задржавали потпуну слободу деловања, а Женева се обавезала на снабдевање пропагандним материјалима и саветима.¹² До краја међуратног периода, националних центара ЕИА било је у готово свакој држави Европе, а поред тога и у САД, Аустралији, Новом Зеланду, Египту и државама у Латинској Америци (Аргентини, Бразилу, Уругвају, Венецуели, Парагвају и Чилеу). Ипак, домаћај Антанте ван Европе није био тако јак. Поготово је тешко било остварити упориште у САД, где је постојало

¹⁰ Southworth, *Conspiracy and the Spanish Civil War: The Brainwashing of Francisco Franco*, 155–159; Елена Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах“, *Славяноведение*, No. 4, 2006, 17; Даша Чернова-Бургер, „Юра, я сделаю то о чем ты просил“, *Наша газета*, 10. 06. 2009; Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 261–265.

¹¹ За више информација о активностима ЕИА види: Michel Caillat, *L'Entente internationale anticommuniste de Theodore Aubert: Organisation interne, reseaux et action d'une internationale antimarxiste 1924–1950* (Lausanne: SHSR, 2016); Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*; Stéphanie Roulin, *Un credo anticommuniste. La commission Pro Deo de l'Entente Internationale Anticomuniste ou la dimension religieuse d'un combat politique (1924–1945)* (Lausanne, Antipodes, 2010); Southworth, *Conspiracy and the Spanish Civil War: The Brainwashing of Francisco Franco* (London/New York: Routledge, 2002); Markku Ruotsila, „International Anti-Communism before the Cold War: Success and Failure in the Building of a Transnational Right“, in: *New Perspectives on the Transnational Right*, edited by Martin Durham, Margaret Power. New York: Palgrave Macmillan, 2010, 11–37.

¹² Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 280–281.

деценијско подозрење према европским политичким актерима. Стога се до краја постојања ЕИА њено значајније присуство није осећало на америчком континенту.¹³ На пролеће 1925. створена је Руска секција ЕИА у Паризу под слоганом „све за националну Русију и због ње”. Она је де факто функционисала као посебан национални центар, иако је имала своје филијале у преко двадесет држава, међу којима и у Краљевини СХС.¹⁴

Прокламовани политички циљеви ЕИА били су: сузбијање бољшевичке агитације у целом свету, спречавање даљих признања Совјетског Савеза, настојање да државе раскину односе са њим, док би коначни циљ било уништење Коминтерне и стварање демократске Русије. Сама организација је наводила да се најважније акције изводе „дискретно”, далеко од очију јавности.¹⁵ У основи, њена методологија политичког рада била је двострука. С једне стране, Антанта се бавила стварањем и дистрибуисањем антикомунистичке пропаганде. Иако је била намењена за широку дистрибуцију, јасно је да је ЕИА најважнијим сматрала да допре до политичке елите. Други метод борбе било је вршење притиска на владе држава како би их одговориле од признања СССР-а, раскинуле постојеће односе или забраниле рад комунистичке партије у земљи. ЕИА је „затрпавала” министарства иностраних послова низом меморандума, нота, информација о субверзивним намерама бољшевика.¹⁶ На пропагандно-информативном пољу, ЕИА је објављивала дневни билтен, економски

¹³ Ruotsila, „International Anti-Communism before the Cold War: Success and Failure in the Building of a Transnational Right”, 26–28; Luc van Dongen, Stephanie Roulin, Giles Scott-Smith, „Introduction”, in: *Transnational Anti-communism and the Cold War*, 4.

¹⁴ Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 20.

¹⁵ Bibliothèque de Genève (BdG), Entente Internationale Anticommuniste (EIA), 3029/2, Активности ЕИА.

¹⁶ На пример: BdG, EIA, 3013/1, Нота ЕИА британској влади о принудном раду у СССР-у, 7. 3. 1931; Писмо ЕИА швајцарском Савезном већу, 8. 6. 1932. Посебно јака кампања била је током приступа СССР-а Лиги народа 1933/1934. Види: BdG, EIA, 3013/14–16. У грађи Централног пресбироа налазе се и поједине брошуре ЕИА које су биле упућиване у Југославију: AJ, 38-96-228, *Mémoire et requête présentés aux Gouvernements par L'Entente Internationale Contre La III Internationale en vertu de la décision prise à l'unanimité par son Conseil, composé des représentants de 21 nations européennes en sa séance du mardi 26 mai 1925* (Geneve: EIA, 1925); *Considérations actuelles sur la lutte contre le bolchevisme: mémoire adressé aux Gouvernements, décembre 1926* (Geneve: EIA, 1926); *La politique actuelle du Gouvernement Soviétique et de la III Internationale: mémoire adresse aux Gouvernements, janvier 1928* (Geneve: EIA, 1928).

билтен неколико пута месечно, као и најзначајнији месечни билтен *Документација*.¹⁷

Организација Антанте, у чијем редовима се налазио велики број руских емиграната, одвијала се под будним оком совјетских обавештајних органа. Посебно су помно праћене активности припадника Антанте на придобијању руских емиграната, и развој руске секције.¹⁸ Главни совјетски лист *Извесџија* је отворено нападао ЕИА као терористичку и полицијску организацију „насталу из крви друга Воровског”.¹⁹ У априлу 1926. године извршен је атентат на Обера у његовом дому у Женеви. Руководство ЕИА је наводило да је иза неуспешног атентата стајала совјетска обавештајна служба.²⁰ Антанта се развијала и напредовала током двадесетих, избегавајући замку везивања за фашизам и прихватања антисемитизма, која је морила бројне сличне организације и смањивала им домет. Задржавајући јасан продемократски тон, ЕИА је имала могућност повезивања са елитама у Француској и Британији, док су јој врата у Италији била углавном затворена. Са доласком нациста на власт у Немачкој 1933. године, ситуација се донекле променила. До 1933. године ЕИА практично није имала никаквих контаката са Немцима.²¹ Те године, на иницијативу Лодигенског остварени су контакти са немачким религиозним организацијама (католичким и протестантским) у оквиру иници-

¹⁷ BdG, EIA, 3013/10, ЕИА, април 1933.

¹⁸ „Агентурное донесение из Каунаса (Ковно) в Иностранный отдел ОГПУ о вступлении бывших военнослужащих белых армий в Лигу Обера. 21 июля 1924 г.”, у: *Русская военная эмиграция 20-40-х годов XX века: Док. и материалы. В 10 т. Т. 5. Раскол, 1924-1925 гг* (Москва: ИЦРГХУ, 2010), 24; „Циркулярное письмо генерала П.А. Кусонского генералу Е.К. Миллеру о вступлении офицеров в международную Лигу Обера. 7 июля 1924 г.”, у: *Русская военная эмиграция 20-40-х годов XX века: Док. и материалы. В 10 т. Т. 5, 21*; „Информация лондонской резидентуры Иностранного отдела ОГПУ о деятельности Лиги Обера. 3 июля 1924 г.”, у: *Русская военная эмиграция 20-40-х годов XX века: Док. и материалы. В 10 т. Т. 5, 20-21*; „Информация римской резидентуры Иностранного отдела ОГПУ о деятельности антикоминтерновской Лиги Обера в Европе. 18 ноября 1924 г.”, *Русская военная эмиграция 20-40-х годов XX века: Док. и материалы. В 10 т. Т., 26-28*.

¹⁹ BdG, EIA, 3009/1, Anonim, „Das Komplott gegen dem Genossen Bersin”, *Basler Vorwärtz*, 6. 10. 1925.

²⁰ Anonim, „Attempt to Assassinate Theodore Aubert, Anti-Bolshevik Leader, Fails in Geneva”, *The New York Times*, 27. 4. 1926; Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 292.

²¹ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 315, 404–405.

јативе *Про гео* (За Бога).²² Међутим, врло брзо је на састанцима Сталног бироа почело да провејава уверење да се у новој Немачкој догађају позитивне промене. Навођено је да је „захваљујући новој влади централа Коминтерне избачена из земље”. Донета је одлука да се повежу са нацистичком антикомунистичком организацијом Антикоминтерн.²³

Профил ЕИА у Швајцарској додатно је повећан октобра 1935. године, када је Теодор Обер изабран у швајцарски парламент као ванпартијска личност.²⁴ Њихов глас био је све јачи у земљи, али се глобални антикомунистички покрет почео осипати. Коначни ударац представљало је избијање Другог светског рата, након чега се ЕИА практично потпуно посветила лобирању у самој Швајцарској. Успех није изостао. Не само да Швајцарска није признала СССР већ је у новембру 1940. године забранила и рад Комунистичке партије Швајцарске.²⁵ ЕИА је наставила са радом током рата, мада је агитација била далеко умеренија него раније. Политичка клима рапидно се мењала, те је тле за антикомунистички рад постајало све мање плодно. Након 1945. руководство ЕИА је постајало убеђено да борбу против комунизма морају водити државе, у првом реду САД, те је стога ЕИА формално укинута 1950. године.²⁶

* * *

Током 1923. широм Европе проносили су се гласови да женевски адвокат Теодор Обер, успешно ослободивши убице совјетског дипломате Воровског,²⁷ планира оснивање организације за борбу против кому-

²² BdG, EIA, 3059/1, Писмо Централе Народног савеза католичке Немачке Георгију Иљичу Лодигенском, 3. 3. 1933; Писмо централног одељења за унутрашњу мисију Немачке евангелистичке цркве Секретаријату ЕИА, 6. 3. 1933; BdG, EIA, 3059/2, Писмо Антибољшевичког савеза у Берлину ЕИА, 3. 4. 1933; Писмо Хермана Кинцера Теодору Оберу, 23. 4. 1933.

²³ BdG, EIA, 3013/12, Девето заседање савета ЕИА (кратак извештај).

²⁴ BdG, EIA, 3013/16, Циркулар свим пријатељима и сарадницима у Швајцарској, новембар 1935.

²⁵ BdG, EIA, 3014/13, Писмо Теодора Обера швајцарским члановима ЕИА, 9. 10. 1939; BdG, EIA, 3015/2, Писмо Теодора Обера уреднику, 17. 12. 1940.

²⁶ Ruotsila, „International Anti-Communism before the Cold War: Success and Failure in the Building of a Transnational Right”, 29–30; Даша Чернова-Бургрер, „Јура, я сделаю то о чем ты просил”, *Наша газета*, 10. 6. 2009.

²⁷ И јавност у Краљевини Југославији била је у току са развојем процеса Конрадију и Полуњину. Међу 80 акредитованих новинара у Лозанској судници био је и швај-

низма. Мрежа потенцијалних сарадника протезала се широм старог континента. Пролећа 1924. године Обер је био у интензивној преписци са бројним личностима, настојећи да привуче делегате из што више држава за планирану оснивачку конференцију ЕИА у француској престоници. Посебно заинтересовани били су војни и полицијски кругови.²⁸ Изузетак није била ни Краљевина Југославија.²⁹ Први контакт Теодора Обера у земљи био је пензионисани дивизијски генерал Драгутин Окановић, који је те године напустио активну војну службу и руководио новооснованим „Удружењем српских четника Петар Мркоњић”.³⁰ Није до краја јасно шта је препоручило искусног војсковођу и црнорукца женевском адвокату. Највероватније су посредовали француски војни кругови. Обер се Окановићу обратио са молбом да буде представник Краљевине СХС на предстојећој оснивачкој конференцији. Иако је подржао идеју, Окановић је упутио Организациони биро на југословенског дипломату у Па-

царски дописник *Самоуправе*, Милан Јовановић Стојимировић. Тада на почетку новинарске каријере, није био превише импресиониран током судског процеса сматрајући га сензационалистичким, а презентовани доказни материјал „салатом”. Историјски архив Смедерево (ИАС), Збирка Милана Јовановића Стојимировића, кутија 13, Милан Јовановић, „Конрадијев процес”, *Самоуправа*, 15. 11. 1924.

Такође, у Београду је објављена на руском и завршна реч Теодора Обера на овом процесу. Види: *Ръч Обера произнесенная въ зашити Полунина передъ судомъ присяжныхъ въ Лозаннѣ: по дѣлу объ убійствѣ Воровскаго: переводъ съ французскаго* (Бѣлградъ: Издательство М. А. Суворина Новое Время, 1924).

²⁸ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 262–265.

²⁹ О проблематици организованих антикомунистичких удружења у Краљевини СХС/Југославији веома је мало писано. О раду Лиге Обера преваходно у контексту руских емиграната писале су само Јелена Серапинова и Милана Живановић. Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 16–31; Milana Živanović, „Ideje i planovi borbe protiv komunizma u redovima ruske emigracije u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji”, u: *Srpsko-hrvatski odnosi u 20. veku. Ekstremizam kao faktor destabilizacije odnosa u regionu*, ur. Darko Gavrilović (Golubić: Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje, 2020), 53–72.

³⁰ Ово удружење било је блиско Народној радикалној странци, а 1925. године се формално укључило у Српску националну омладину. Branislav Gligorijević, „Srpska nacionalna omladina (SRNAO). Prilog izučavanju nacionalističkih i terorističkih organizacija u staroj Jugoslaviji”, *Istorijski glasnik*, 2-3/1964, 8–9; Владимир Виријевић, „Делатност Удружења четника у Дежевском, Студеничком и Штавничком срезу тридесетих година 20. века”, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини* 30/2000, 386; Миле Бјелајац, *Генерали и адмирални Краљевине Југославије 1918–1941* (Београд: ИНИС, 2004).

ризу, будућег министра иностраних послова и председника владе Богољуба Јевтића.³¹

Тим потезом најављена је пракса која ће доминирати у контактима ЕИА са Југославијом. Наиме, током 20-их година ови контакти биће превасходно у рукама југословенских дипломатских представника и надлежног министарства. Најважнију улогу у тим контактима све до 1941. играо је почасни генерални конзул у Женеви Никола Петровић.³² Са њим су се крајем 1924. године лично упознали Теодор Обер и Јуриј Иљич Лодиженски и они ће, судећи по преписци, одржавати врло присне односе. Петровић ће бити највећи заступник и пропагатор ЕИА у Краљевини СХС и незаобилазни посредник.³³

Послушавши савет генерала, Обер се обратио Јевтићу пославши му и званичну позивницу за оснивачку конференцију.³⁴ Тако је Краљевина СХС била међу десет земаља заступљених на њој.³⁵ Делегати су били Богољуб Јевтић и извесни Жункић. Делује вероватно да је Јевтић, у том тренутку активни дипломата, морао имати и званичну дозволу.³⁶ И пре званичног оснивања ЕИА, акција адвоката Обера и његовог помоћника Лодиженског била је позната у одређеним круговима у Краљевини СХС, поготово међу руским емигрантима. Тако је један руски

³¹ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Драгутина Окановића Теодору Оберу, ? јуна 1924.

³² Почасни конзулат Краљевине Србије у Женеви отворен је 1909. године, а Никола Петровић обављао је функцију почасног конзула од 1917. године. Конзулат је 1918. године преименован у Почасни конзулат Краљевине СХС, а био је подређен Посланству Краљевине СХС у Берну.

³³ Први сачувани документ упућен Николи Петровићу датиран је 30. јануаром 1925. године, мада је јасно да су контакти морали бити старији. BdG, EIA, 3164/1, Нота за г. Петровића, 30. 1. 1925;

И други југословенски дипломатски представници у иностранству посредовали су у контактима између Владе Краљевине СХС и антикомунистичких организација у иностранству. Тако је посланство у Лондону упућивало брошуре британске Анти-социјалистичке уније у Београд. АЈ, 341–91–256, Посланство у Лондону Министарству унутрашњих послова, Одељењу за државну заштиту, 21. 6. 1926; Посланство у Лондону Антисоцијалистичкој унији, 1. 4. 1926.

³⁴ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Теодора Обера Богољубу Јевтићу, 16. 6. 1924.

³⁵ Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 17.

³⁶ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 270. У изворима постоје извесне нејасноће око тога да је ли је Јевтић доиста учествовао на оснивачкој скупштини, или је у питању био неки други југословенски делегат.

пуковник у Загребу о акцији обавестио руководство Организације југословенских националиста, не само живо заинтересовано за сузбијање комунизма већ и веома искусно у борби са њиме. Представник Орјуне упутио је стога писмо Оберу у којем је истицао значај своје организације и њене циљеве. Тражили су правила и Статут ЕИА, желећи да се упознају са њима. Писмо је садржавало и обећање: „Ако ова правила јесу у духу националистичком била би могућност да цела организација наша ступи у ову лигу.”³⁷

Обер није одмах одговорио, већ се прво обратио генералу Окановићу, захваливши му се на томе што је препоручио Јевтића као делегата и што је пристао да буде на челу националног центра ЕИА у Краљевини СХС. Ово писмо служи као добра илустрација генералног приступа женевског бироа у овом периоду. С једне стране, демонстрирајући добру начелну обавештеност, упозоравали су генерала на опасност која је држави претила од Стјепана Радића, који се у том тренутку споразумевао са Москвом и нудили помоћ у демаскирању активности Сељачке интернационале (Крестинтерне). С друге стране, ма колико добро обавештени око кретања у комунистичком покрету, нису познавали све нијансе политичког живота југословенске краљевине. Тако су генералу Окановићу, блиском СРНАО, препоручивали сарадњу са Орјуном у изградњи националног центра.³⁸ Не познајући историју сукоба између ове две организације, исте информације упућене су и Орјуни. Сугерисано им је да се повежу са генералом Окановићем, јер ће он организовати центар у Краљевини СХС и добијати све информације од ЕИА.³⁹

Важан савезник у земљи, којег је ЕИА убрзо стекла било је уредништво листа *Новоје времја* (*Новое Время*),⁴⁰ које је имало велики утицај на тамошње белоимигрантске кругове. Убиство Воровског и суђење атентаторима помно је праћено на страницама овог листа.⁴¹ Вести о оснивању ЕИА

³⁷ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Драгутина Људевита Теодору Оберу, 21. 6. 1924.

³⁸ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Теодора Обера генералу Драгутину Окановићу, 10. 7. 1924.

³⁹ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Теодора Обера ОРЈУНИ, 25. 7. 1924.

⁴⁰ Издавач и уредник овог листа био је Михаил Алексеевич Суворин. Браћа Суворин били су познати издавачи у Москви и Петрограду пре Грађанског рата, док су током рада пропагандно помагали беле.

⁴¹ Аноним, „Убийство Воровского”, *Новое Время*, 12. 5. 1923; Аноним, „Къ убійству Воровского”, *Новое Время*, 13. 5. 1923; Аноним, „Передъ убійствомъ Воровского”,

преношене су крајње редовно, а читаоци су упознавани са активностима Теодора Обера и његових сарадника.⁴² У јуну 1924. године, организацији је јавно обећана подршка готово целокупног политичког крила руске емиграције. Генерал Врангел је објавио отворено писмо Оберу, у којем се захваљувао на оснивању ове организације која ће промовисати паневропску борбу против комунизма, у којој су учествовали и његови људи. Такође, Врангел је преко редакције упутио ЕИА чек у износу од 20 000 франака. Обер се, такође јавно, захвалио на подршци.⁴³ Средином месеца одржан је састанак различитих руских удружења у Београду и договорено оснивање руске секције ЕИА, што ће се и десити следеће године.⁴⁴ Обер је упутио захвалницу уредништву *Новоје времја* због подршке коју су указивали његовој организацији, заједно са којом је штампан проглас „Руској емиграцији”, који је потписао предводник будуће руске секције В. Шмит.⁴⁵

Уследио је апел Теодора Обера југословенској јавности са позивом на укључивање у ЕИА, који је објављен у радикалској *Самоујрави*. Обер је писао: „Европа и Америка су много времена изгубиле у свом индиферентизму према 3-ћој интернационали и бољшевичкој опасности. Његов отров већ је ушао у артерије социјалног тела. Дошло је време да се отпочне свирепа политичка и морална борба. Подржите нас!”⁴⁶ Већ у новембру 1924. године *Време* је преурањено јављало да је „у Београду основан биро Међународне Лиге противу 3. интернационале”, доносећи алармантни извештај о степену инфилтрације комуниста у југословенско друштво.⁴⁷

Документа ЕИА откривају да су намере швајцарског центра биле да се повежу са утицајним југословенским политичарем Светозаром Прибићевићем, лидером Самосталне демократске странке, и председником владе Николом Пашићем. Превише оптимистично мислили су да

Новое Время, 13. 5. 1923; Аноним, „Кто такой Воровской”, *Новое Время*, 17. 5. 1923; Аноним, „Къ убійству Воровского”, *Новое Время*, 23. 5. 1923.

⁴² Аноним, „Обращение Обера”, *Новое Время*, 27. 5. 1924; Оберъ, „Лига борьбы съ большевизмомъ”, *Новое Время*, 27. 5. 1924; Н. Н., „Оберъ въ гостяхъ у русскихъ”, *Новое Время*, 31. 5. 1924; Н. Львовъ, „Призывъ Обера”, *Новое Время*, 5. 6. 1924.

⁴³ В. Даватцъ, „Генералъ Врангелъ о воззваніи Обера”, *Новое Время*, 14. 6. 1924; Оберъ, „Отвѣтъ Обера генералу Врангелю”, *Новое Время*, 27. 6. 1924.

⁴⁴ Аноним, „На призывъ г. Обера”, *Новое Время*, 15. 6. 1924.

⁴⁵ Аноним, „Письмо Обера Новому Времени”, *Новое Время*, 18. 6. 1924.

⁴⁶ Т. Обер, „Бошевизам грози хришћанству”, *Самоујрава*, 13. 8. 1924.

⁴⁷ Аноним, „Совјетски агенти увукли су се у све наше установе?”, *Време*, 29. 11. 1924.

истовремено могу рачунати на подршку Орјуне, СРНАО и Народне одбране.⁴⁸ Услед несугласица између југословенских чинилаца, то није било могуће. Орјуна је већ половином 1924. године нестала из планова ЕИА и са том организацијом, до њеног укидања 1929. године није одржаван контакт. Иако је начелно расположење владајућих кругова у Краљевини СХС било противбољшевичко, много времена ће проћи пре него што се елите на власти буду до краја увериле у корисност међународне антикомунистичке сарадње. Тако, када се средином јула 1924. године у југословенском посланству у Берлину појавио мистериозни делегат италијанског Министарства унутрашњих послова Капуто, посланик Живојин Балугџић није био одушевљен. Капутова објашњења да је послат у Краљевину СХС са двојицом агената како би координисао откривање и хапшење бољшевичких агената који преко Мађарске стижу у Југославију и даље у Италију, нису деловала уверљиво југословенском дипломати. Чињенице да је тражио и извесна материјална средства, да је претходно био у немачкој и француској служби, као и да је ожењен Рускињом „радо виђеном у бољшевичким круговима“ Капута су додатно дисквалификовале. Балугџић је стога сутерисао да се Министарство уздржи од сарадње са овим шпијуном „међународног гласа”.⁴⁹

С јесени 1924. године у Краљевину СХС стигао је други човек Антанте, Јуриј Иљич Лодиженски, у склопу свог пута на којем је обишао Аустрију, Мађарску, Југославију и Бугарску. Прва адреса коју је посетио у Београду био је царски дипломата Василиј Николајевич Штрандман. Поред заједничког дипломатског искуства и бриге за судбину белих емиграната, везивало их је и породично пријатељство. Штрандман је био друг из војске са старијим братом Лодиженског, који је погинуо 1915. године.⁵⁰ Према мемоарима Лодиженског, обојица су брзо одлучила да у том тренутку не ступе у контакт са југословенским властима, већ да се Штрандману препусти да припреми терен код краља. Такође, он је саветовао да се до даљег не ступа у контакт са другим емигрантима, јер је сматрао да се ништа конкретно неће урадити, већ да ће се само дићи непотребна прашина.⁵¹

⁴⁸ BdG, EIA, 3164/1, Југославија, без датума.

⁴⁹ Архив Југославије (АЈ), 334-16-41, Живојин Балугџић Министарству иностраних послова, 28. 7. 1924.

⁵⁰ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 381.

⁵¹ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 381–382.

После Штрандмана, Лодиженски је посетио и генерала Врангела у Сремским Карловцима. Он је такође изразио подршку раду ЕИА и послао 20 000 франака.⁵² У Сремским Карловцима Лодиженски се сусрео са читавим низом руских високих официра који су гравитирали око Главнокомандујућег руске армије. Један од њих, генерал полиције и руководилац обезбеђења генерала Врангела Јевгениј Константинович Климович саветовао га је да ступи у контакт са емисарима тајне антибољшевичке организације која је по његовим речима успешно деловала у СССР-у.⁵³ Преко њих би ЕИА могла да буде упућена „из прве руке” у дешавања у Совјетском Савезу. Лодиженски се ипак није усудио на тај корак, што се показало као права одлука, јер су емисар Јакушев и његова фиктивна антибољшевичка организација били део „Операције Трест (Поверење)” совјетске обавештајне службе која је успешно продрла у емигрантске кругове.⁵⁴ Добивши уверавања о подршци, али без неких конкретних резултата, Јуриј Лодиженски се упутио у Софију, где је учествовао у организацији бугарског огранка руске секције ЕИА. Београдски огранак, добивши подршку генерала Врангела, настојао је да се позиционира као центар целокупне руске секције ЕИА, тиме улазећи у сукоб око вођства са париским центром.⁵⁵

Организација у Краљевини СХС у коју је ЕИА највише полагала наде у периоду 1924–1925. године била је Народна одбрана. Крајем 1924. године долази до састанка секретара Народне одбране Павла Јуришића⁵⁶ са представницима ЕИА. Договорено је да ЕИА снабдева документацијом Народну одбрану, а да заузврат очекује информације о развоју кому-

⁵² Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 18; Леонид Шкаренков, *Агония белой эмиграции* (Москва: Мысль, 1987).

⁵³ Совјетска обавештајна служба мотрила је врло будно на ове контакте, преко своје бечке резидентуре. „Донесение венской резидентуры Иностранного отдела ОГПУ с материалами о деятельности Лиги Обера против III Интернационала”, у: *Русская военная эмиграция 20-40-х годов XX века: Док. и материалы. В 10 т. Т. 29–30.*

⁵⁴ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 383; Види: Živanović, „Ideje i planovi borbe protiv komunizma u redovima ruske emigracije u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji”, 57–58.

⁵⁵ Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 21–22.

⁵⁶ Јуришић је био један од организатора Организације југословенских националиста у Војводини. Младен Ђорђевић, „Организација југословенских националиста (ОРЈУНА): историјат – идеологија – утицаји”, *Нова српска политичка мисао*, Vol. XII, No. 1-4, 2006, 191.

низма у Краљевини СХС и његовом сузбијању. Врло је могуће да је посредник између Народне одбране и ЕИА био и сам члан Народне одбране конзул Никола Петровић.⁵⁷ Представници ЕИА молили су Јуришића за посредовање како би прогласи и саопштења антанте стизала до „озбиљне штампе” у Краљевини, а сутерисали су и да би сама Народна одбрана требало да преводи и промовише издавачку делатност ЕИА.⁵⁸ Послали су и детаљан упитник о стању комунистичке акције у Краљевини СХС. Интересовало их је какво је стање дипломатских односа са СССР-ом, да ли је питање признања актуелно, какво је стање у КПЈ и да ли је она и формално секција Коминтерне, да ли партија има посланике и штампу, на које организације има утицај и колика су јој средства на располагању. Одговоре су добили крајем 1924. године.⁵⁹

Чини се да су представници ЕИА увелико преценили спремност Народне одбране на сарадњу, те да су почели отворено да помињу да је она и формално део ЕИА. Вођство Народне одбране, међутим, томе није било радо, па је конзул Петровић морао да пренесе захтев да се са тиме престане. Изговарајући се статутарним разлозима, према којима Народна одбрана није смела да буде део друге организације, захтевано је од ЕИА да се веза два удружења више не помиње. Након интервенције конзула Петровића, ЕИА је престала са том праксом, али није желела да прекине све везе са Народном одбраном. Стога је Павлу Јуришићу, после извињења због неспоразума, сутерисано да са пријатељима оснује приватни центар у Краљевини СХС. Према саветима Швајцараца, могли су рачунати на подршку конзула Петровића. Тај центар је требало да се ослања на Народну одбрану и друге организације, без јавне асоцијације. Важно је било да та организација омогући ЕИА приступ водећим личностима у Краљевини СХС.⁶⁰

Сарадња са Народном одбраном на озбиљном институционалном нивоу обесмишљена је овом епизодом, те више није ни покушавана. Ипак, она је у својим новинама периодично преносила вести ЕИА и по-

⁵⁷ Види: Државни архив Србије (ДАС), Безбедносно-информативна агенција (БИА), III-110, Писмо Николе Петровића Милану Л. Поповићу, 5. 5. 1937.

⁵⁸ BdG, EIA, 3164/1, Писмо ЕИА Павлу Јуришићу, 23. 9. 1924.

⁵⁹ BdG, EIA, 3164/1, Одговори на упитник, без датума.

⁶⁰ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Теодора Обера Народној одбрани, 27. 2. 1925; Писмо Теодора Обера Павлу Јуришићу, 28. 2. 1925.

дупирала активност будућег центра у земљи.⁶¹ Алтернативу је ЕИА убрзо понудио контроверзни власник и уредник листа *Балкан* Светолик Савић. Он се обратио женевској организацији са предлогом да генерал Окановић, око којег се према његовим речима већ окупила група Руса, предводи организацију у Југославији. Ова групација моћи ће да рачуна на Савићеву подршку, и биће потчињена ЕИА од које ће очекивати инструкције и средства за даљи рад. Нескромно је истицао своје искуство у политичкој борби, наводећи да је он био организатор СРНАО, „мале али јаке групе од 300 омладинаца”, као и четничког удружења Петар Мркоњић, на чијем челу је био већ помињани генерал Окановић. Истовремено је обећавао да ће активностима ЕИА и њене филијале у Краљевини СХС бити посвећена посебна рубрика у *Балкану*.⁶²

Његова понуда схваћена је озбиљно, те је упућен на конзула Петровића, који се у том тренутку налазио у Југославији, где је, по речима Теодора Обера, радио на организовању антикомунистичке борбе.⁶³ Петровићу је пак сугерисано да се сретне са Савићем и Окановићем, како би на лицу места испитао да ли они могу бити добри заменици за Јуришића и Народну одбрану.⁶⁴ Женевски центар био је тих дана заузет организацијом друге конференције ЕИА у Женеви. Пошто је Никола Петровић изгледа био задовољан састанком са генералом Окановићем, обојица су на њу позвани.⁶⁵ Концем маја 1925. године одржана је конференција у Женеви и на њој су изабрани делегати ЕИА за земље чланице. Већина делегата представљала је предводнике националних центара ЕИА, али неки, попут Николе Петровића, то је тек требало да постану. Међу тада изабраних 15 делегата земаља, за развој антикомунистичког покрета у Краљевини СХС од великог значаја биће представник Чехословачке др Алфред Шебек.⁶⁶

⁶¹ *Белоемиџација у Југославији 1918–1941, Том I* (Београд: ИСИ, 2006), 416; Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 26.

Тако је лист *Народна одбрана* понекад објављивао чланке Теодора Обера. Види: Аноним, „Књиге и часописи”, *Правда*, 20. 4. 1933.

⁶² BdG, EIA, 3164/1, Писмо Светолика Савића Теодору Оберу, 5. 4. 1925.

⁶³ BdG, EIA, 3164/1, Писмо ЕИА Светолику Савићу, 9. 4. 1925.

⁶⁴ BdG, EIA, 3164/1, Писмо ЕИА Николи Петровићу, без датума.

⁶⁵ BdG, EIA, 3164/1, Писмо ЕИА Николи Петровићу, 12. 5. 1925; Писмо ЕИА Драгутину Окановићу, 15. 5. 1925.

⁶⁶ Шебек је био на челу Народног одбора ЕИА у Чехословачкој. Бавио се објављивањем и преводом антибољшевичке литературе. Види: Karel Kramář, *Die russische Krisis. Geschich-*

Он је, наиме, осим за представника своје земље био изабран за делегата за све словенске земље, а судећи по његовој каснијој активности, био је и лично заинтересован за Југославију, те се често ангажовао око развоја ЕИА у њој.⁶⁷ Он се обратио југословенским државним органима, молећи за финансијску помоћ за Словенски покрет за ослобођење Русије, чији је задатак било рушење совјетског режима.⁶⁸

Крајем 1925. године, женевски центар ЕИА, након одлука II конференције и формално руководећи орган Антанте, постајао је све фрустриранији због тромости организовања филијале у Југославији. Њихови дотадашњи кореспонденти у земљи нису били довољно утицајни нити заинтересовани да обећања спроведу у дело, а енергични конзул Петровић живео је у Швајцарској. Овај осећај фрустрације обележиће односе ЕИА са Краљевином СХС готово пуну деценију. Теодор Обер одлучио је да предузме конкретнији корак и да преузме иницијативу у своје руке. Стога се обратио Николи Петровићу који се децембра 1925. године спремао на пут у Београд опширним писмом, са чијим садржајем је требало да упозна председника владе Пашића и министра иностраних послова Нинчића.

Писмо је садржало дугачак списак непријатељских активности које је Коминтерна спроводила против Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Обер је убеђивао одговорне чиниоце у Југославији да се не сме више апстинирати од борбе против бољшевизма, јер се тиме доводи опстанак њихове државе у питање. Бираним речима сликао је предности које ЕИА пружа владама, јер је могу тајно подржавати, не ризикујући никакав дипломатски скандал, а заузврат добијајући бројне користи на пропагандном и обавештајном плану.⁶⁹ Вративши се из Краљевине СХС, Никола Пе-

te und Kritik des Bolschewismus (Tübingen: Mohr, 1926); Alfred Schebek, *Dvě přednášky o organisaci a činnosti III. Internacionály* (Praha: Mezinárodní dohoda proti III. Internacionále. Národní odbor československý, 1929); Alfred Schebek, *Domáci a zahraniční obchod SSSR* (Praha: Mezinárodní dohoda proti III. Internacionále. Národní odbor československý, 1931).

⁶⁷ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 279; Важно је напоменути да пуно успеха у организацији није имала руска секција у Чехословачкој, која практично није ни постојала, те је Алфред Шебек био неприкосновени представник своје земље. Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах”, 26.

⁶⁸ АЈ, 37–22–169, Словенска секција ЕИА, Милану Стојадиновићу, без датума; Меморандум о стварању Словенског покрета за ослобођење Русије, без датума.

⁶⁹ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Теодора Обера Николи Пашићу, 30. 12. 1925.

тровић је обавестио Обера о потреби систематизације пропагандног рада у Краљевини СХС. Први корак је требало да буде редовно слање *Билтена* и других публикација ЕИА на адресе важних личности и организација у земљи. Сам Петровић приложио је списак своме писму, напомињући да је примаоцима у Србији боље слати материјале на француском, а у Хрватској и Словенији на немачком језику.⁷⁰ По његовом плану редовно је требало слати примерке публикација ЕИА министарствима иностраних послова (3 примерка), унутрашњих послова (3 примерка), културе (2), одбране (1), правде (1), затим председнику владе (1), председнику и двојици потпредседника скупштине (по 1). Уз то, предлагао је да се дванаесторици истакнутих политичара, дивших председника влада и лидера политичких странака, шаље по један примерак публикација, као и патријарху СПЦ Димитрију (2) и надбискупу загребачком Бауеру (3). Од посебне важности било је редовно снабдевање југословенске штампе из Загреба (*Обзор, Ријеч, Новостии, Слободни дом, Зајребер шаједлаји, Трјовински листи*), Љубљане (*Народни дневник, Словенец*), Сарајева (*Српска ријеч, Наша љавда*), Новог Сада (*Засјава*) и Београда (*Време, Самоујрава, Трјовински јла-сник, Правда, Полијика, Новостии, Дневник*), као и привредних комора у Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву и Сплиту.⁷¹ Није сачуван одговор Теодора Обера који би открио да ли се доиста свима набројанима редовно слала пошта са публикацијама ЕИА, али је на основу касније грађе јасно да је великом броју личности са списка, мање или више редовно, слана грађа Антанте, мада вероватно не свима, нити тај број публикација.

Маја 1926. године Теодор Обер је израдио план даљег рада у Краљевини СХС и преко конзула Петровића упутио га врху Краљевине. Према њему, предвиђена је израда *Ревиије ЕИА* на српском, која би била прилагођена југословенским условима, а састојала би се од превода са француског и оригиналних чланака које би у Београду писали чланови југословенског центра. Они би из Женеве добијали већ преведене чланке и потом уз њих додавали нове текстове. С обзиром на то да у Краљевини СХС није било довољно јаке организације која би изнела овај амбициозни подухват, Обер је предлагао да југословенска влада покрије трошкове издавања, наравно потпуно дискретно, користећи појединце као параван. Поред *Ревии-*

⁷⁰ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Николе Петровића ЕИА, 4. 3. 1926.

⁷¹ BdG, EIA, 3164/2, Списак институција и личности којима треба слати публикације ЕИА.

је, предлагано је и превођење других брошура ЕИА, од којих би прва била *Анђи дољшевички водич*, објављен 1927. године, који је представљао нацрт методологије рада ЕИА.⁷² Стратези ЕИА процењивали су да би штампање недељне *Ревиије* требало да износи 17 000 франака годишње. Овај немали трошак правдан је тиме да би се на овај начин постигао тираж између 2000 и 3000 примерака, који би био дељен бесплатно. Тиме би се с једне стране обучавали антикомунистички активисти, а с друге ширио круг заинтересованих спонзора. Процењивали су да би већ након годину дана излажења о трошку владе, *Ревиија* скупила довољно претплатника и спонзора из редова крупног капитала, те да не би влада више морала издвајати новчана средства. Истом приликом напоменуто је представницима Краљевине СХС да се очекује годишња субвенција од 5000 франака, какву су плаћале остале земље чланице. Уколико би Краљевина СХС пристала на то да издаје *Ревиију*, она би била умањена на 3000 франака. Овај веома амбициозан план био је унапред осуђен на пропаст због чињенице да је захтевана годишња субвенција од 20 000 франака, односно око 320 000 динара по тадашњем курсу, увелико премашивала могућности Краљевине.⁷³

Иако су све крупне иницијативе Антанте током прве две године њеног постојања биле суочене са недовољним разумевањем и спремношћу југословенских партнера, те нису довеле до оснивања националног центра, то није значило да је мисија ЕИА у земљи била неуспешна. Вест о постојању ове организације се прочула, те се почела окупљати једна неформална и хетерогена група личности, које се у складу са номенклатуром ЕИА могу звати „Пријатељима Антанте”. У њу су спадали незаобилазни конзул Никола Петровић, али и читав низ људи који је до ЕИА дошао путем пријатеља или штампе. Већ августа 1924. године, након што је видео проглас Антанте у *Самоујрави*, Женеви се обратио Е. Степановић, тврдећи да има претходног дипломатског искуства, те да га је искуство револуционарних догађаја у Бечу још 1918. године уверило у важност међународног антикомунистичког повезивања.⁷⁴ Нешто касније, тражећи њихова издања јавили су се и неки католички свештеници, као и представници

⁷² Види: *Vade-Mecum Antibolchevique* (Geneve: Bureau Permanent EIA, 1927).

⁷³ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Теодора Обера Николи Петровићу, 19. 5. 1926; Писмо Теодора Обера Николи Петровићу 27. 5. 1926.

⁷⁴ BdG, EIA, 3164/1, Писмо Е. Степановића Теодору Оберу, 16. 8. 1924; Експозе, децембар 1918.

Загребачке привредне коморе.⁷⁵ Новембра 1926. године конзул Петровић је извештавао Обера да у Београду може рачунати на групу сарадника међу којима су Рад. Тодоровић из Министарства унутрашњих послова, адвокат Михаило Маринковић и новинар *Полиџике* Пера Лазаревић.⁷⁶

Круг заинтересованих читалаца штампе и других публикација ЕИА постепено се ширио. То није значило, међутим, да су сви заинтересовани оберучке примани у редове „Пријатеља Антанте”. Када су се крајем 1926. године ЕИА обратила двојица Суботичана тврдећи да су добри оратори и борци против комунизма, Секретаријат организације се по устаљеном обичају обратио конзулу Петровићу обавештавајући га о двојници нових регрута.⁷⁷ Овај поступак више пута је понављан до тада. Међутим, прочитавши имена писца Петра Тумбаса и чиновника Л. Јеста, конзул је постао сумњичав. Затражио је од ЕИА да не реагују на њихова тражења док им не провери идентитет. Према његовом мишљењу, по њиховим именима јасно је да они нису ни Срби, ни Хрвати, ни Словенци, већ највероватније Мађари или Јевреји. Такође њихова имена му нису позната, те је стога постојала опасност од тога да су они заправо комунистички провокатори.⁷⁸ Иако на први поглед може деловати као једноставан изговор да се одбију, конзул Петровић доиста је преко МИП-а тражио проверу њиховог идентитета од Одељења за државну заштиту.⁷⁹ Истрагом је утврђено да је Тумбас мађарски комуниста, који је 1922. побегао у Суботицу, склањајући се од потернице због комунизма.⁸⁰ Даља преписка о овом питању није сачувана, али имена ових Суботичана се више не помињу у документима, те је извесно да је интервенција Николе Петровића спречила њихове даље везе са ЕИА.

ЕИА је, након што јој се крајем 1925. године придружио женевски адвокат Жак ле Форт, почела више да се интересује за правну страну борбе

⁷⁵ BdG, EIA, 3164/2, Писмо свештеника П. Сивјановића из Грубишног поља ЕИА, 10. 6. 1926; Писмо представника Привредне коморе у Загребу ЕИА, 4. 5. 1925; Одговор ЕИА Привредној комори у Загребу, 14. 5. 1925.

⁷⁶ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Николе Петровића Теодору Оберу, 4. 11. 1926.

⁷⁷ AJ, Генерални конзулат Краљевине Југославије у Женеви (410), 3-12, Писмо ЕИА Николи Петровићу, 27. 1. 1927.

⁷⁸ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Николе Петровића Теодору Оберу, 28. 1. 1927.

⁷⁹ AJ, 410-3-12, Писмо Николе Петровића Министарству унутрашњих дела, Одељењу за државну заштиту, 3. 2. 1927.

⁸⁰ AJ, 335-15, Подаци прикупљени до 18. октобра 1927. године од органа Обавештајне службе Команде Београда.

против комунизма. Стога је IV конференција Антанте заказана за 1927. годину у Хагу за циљ имала расправу о мерама против комуниста предузетим у различитим земљама.⁸¹ Један од задатака у припреми за конференцију било је прикупљање анализа правних стручњака из свих земаља чланица о законима који се примењују у циљу забране комунистичке пропаганде и акције. У Краљевини СХС је, због хетерогености правног система и постојања паралелних правних регулатива, било потребно консултовати више стручњака из различитих области земље. ЕИА је преко конзула Петровића послала упитник правницима. Он је послат професорима Београдског факултета Слободану Јовановићу, Живојину Перићу и Томи Живановићу, као и професорима Љубљанског и Загребачког факултета.⁸² Сачуван је одговор само професора кривичног права из Љубљане Метода Доленца и Александра Маклецова (руског емигранта), у којем су они изнели правну регулативу на подручју љубљанске и мариборске жупаније.⁸³ Додатну помоћ, како у оснивању југословенског центра, тако и у раду IV конференције, ЕИА је требало да добије захваљујући чехословачком представнику Алфреду Шебеку. Наиме, он је успео да заинтересује свог сународника, угледног загребачког адвоката и једног од лидера самосталних демократа Већеслава Вилдера, за рад Антанте. Вилдеру, који је према тврдњама самог Шебека био спреман да на себе преузме оснивање центра у Краљевини СХС, уручена је позивница за конференцију, као и конзулу Петровићу.⁸⁴

Исте године Антанта је успела да задобије још једног пријатеља у оквиру дипломатске службе Краљевине СХС, који је био пуно утицајнији од генералног конзула Николе Петровића. Приликом посете Паризу, Теодор Обер затражио је и добио пријем код дугогодишњег југословенског посланика у француској престоници Мирослава Спалајковића. Њега је вероватно препоручила руска секција ЕИА, којој је он, као вишегодишњи посланик у Руској царевини и непомирљиви непријатељ бољшевика, несумњиво морао бити познат.⁸⁵ Стога је са њим преписку углавном водио

⁸¹ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 307.

⁸² АЈ, 410-3-12, Писмо Николе Петровића Слободану Јовановићу, 4. 2. 1927.

⁸³ АЈ, 410-3-12, Одговор Универзитета у Љубљани ЕИА, 2. 3. 1927.

⁸⁴ BdG, ЕИА, 3164/2, Писмо Теодора Обера Већеславу Вилдеру, 24. 8. 1927; Писмо Теодора Обера Николи Петровићу, 28. 9. 1927.

⁸⁵ Према Јурију Иљичу Лодиженском, он се са Спалајковићем састао након што је он донирао одећу за руски храм у Женеви. Лодиженски описује дирљиво састанак са

Јуриј Лодиженски.⁸⁶ Састанак у посланству Краљевине СХС протекао је у срдечној атмосфери и Теодор Обер се у Женеви вратио задовољан због тога што је Спалајковић обећао подршку раду Антанте.⁸⁷

Од те године је ЕИА имала све бољи приступ југословенској дипломатији и министарствима. Тако је већ јануара један меморандум о комунизму у Краљевини стигао министрима спољних и унутрашњих послова, а брошура *Совјетски ѿерор* нашла се на столу председника владе и министра унутрашњих послова, спољних послова и правде у јулу те године.⁸⁸ Такође, 1927. године први пут Министарство иностраних послова Краљевине СХС субвенционирало рад Антанте у годишњем износу од 1000 франака.⁸⁹ Иако двадесет пута мања од субвенције коју су представници Антанте тражили претходне године, овај чин значио је да је ЕИА успела да задобије поверење министарства. Иако нема недвосмислене потврде у изворима, може се претпоставити да је за тај потез најзаслужнији управо Спалајковић. Схвативши његов значај, Обер му је послао 20 примерака своје брошуре о совјетском терору и молио га да код краља Александра интервенише како би дошло до међународне осуде злочина совјетског режима.⁹⁰ И након тога редовно су му слале публикације и извештаји са конференција.⁹¹ Субвенција у

њиме, на којем се Спалајковић присећао аудијенције код последњег руског цара Николаја II и трагичних догађаја који су му следили. Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 381.

Идеја водила ЕИА није била далека самом Спалајковићу, који је још 1921. године у једном програмском тексту позвао на оснивање „међународне организације за борбу против большевистичке терористичке акције”. Види: Документ бр. 125, Програмски чланак „Комунистички атентати”, српског политичара и дипломате М. Спалајковића, објављен у гласилу Радикалне партије „Српска ријеч”, са циљем упознавања јавности са комунистичком идеологијом и праксом, као и ради политичке мобилизације против ње, 21. 7. 1921, *Москва – Србија, Београд – Русија, Том 4* (Београд/Москва: Архив Србије/Главное архивное управление города Москвы, Центральный государственный архив города Москвы, 2017), 732-735.

⁸⁶ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Јурија Иљича Лодиженског Мирославу Спалајковићу, 21. 2. 1927.

⁸⁷ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Теодора Обера Мирославу Спалајковићу, 24. 2. 1927.

⁸⁸ AJ, 410-3- 12, Писмо Николе Петровића Министру унутрашњих дела Божидару Максимовићу, 4. 1. 1927; BdG, EIA, 3164/2, Писмо Николе Петровића Теодору Оберу, 21. 7. 1927. Види: Theodore Aubert, *La terreur sovietique* (Geneve: EIA, 1927).

⁸⁹ BdG, EIA, 3164/2, Признаница, 21. 5. 1927.

⁹⁰ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Теодора Обера Мирославу Спалајковићу, 21. 7. 1927.

⁹¹ BdG, EIA, 3164/3, Писмо Теодора Обера Мирославу Спалајковићу, 22. 6. 1928.

износу од 1000 франака обезбеђена је и за наредну 1928. годину по личном тражењу министра Маринковића.⁹²

Посебна пажња, у складу са циљевима и методима Антанте, посвећивана је штампи. У недостатку озбиљног националног центра који би пратио детаљно штампу и реаговао на текстове о Совјетском Савезу и комунизму, Стални биро је био принуђен да то сам ради. Коришћене су услуге Бироа за југословенску штампу „Сава” из Женева од којих су добијане информације о текстовима који су се појављивали у Краљевини СХС, а који би могли бити од важности за ЕИА.⁹³ Када је до Теодора Обера дошао интервју са Митом Димитријевићем, бившим секретаром посланства Србије у Петрограду, објављен у *Полицији* 24. фебруара 1927. године, он је морао да реагује. Димитријевић је тврдио да садашњи СССР нема везе са оним дивљим револуционарним режимом којем је сведочио оставши у Москви до 1918. године. Отворено је заговарао успостављање односа са „Русијом”, наводећи да „отпада сваки наговештај да признавање Совјетске Русије уноси појачање комунистичке пропаганде” и чак тврдећи да би то довело до слабљења комунизма у Краљевини СХС.⁹⁴ Својеврстан одговор овим тврдњама такође на насловници *Полиције* дао је руски новинар, Алексеј Ксјуњин,⁹⁵ обазриво критикујући превелики оптимизам појединих кругова који заговарају обнову односа са СССР-ом.⁹⁶

Ипак, Теодор Обер одлучио је да оштро осуди Димитријевићев текст написавши писмо уредницима *Полиције*. У писму је изражавао чуђење због тога што овај угледни југословенски лист даје простора ова-

⁹² BdG, EIA, 3164/3, Писмо Николе Петровића Теодору Оберу, 28. 5. 1928; Писмо Теодора Обера Николи Петровићу, 13. 12. 1928.

⁹³ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Драгољуба Милетића (Директора Бироа за југословенску штампу „Сава”) Теодору Оберу, 23. 3. 1937.

⁹⁴ М. Димитријевић, „Треба ли обновити односе с Русијом?”, *Полиција*, 24. 2. 1927.

⁹⁵ Ксјуњин је југословенској јавности био познат по својим текстовима о историји Русије и стању у Совјетском Савезу. Аутор је неколицине књига о тој тематици, од којих су најзначајније: Алексеј Ксјуњин, *Ко је Расјуњин?* (Београд: приватно издање, 1924); Алексеј Ксјуњин, *Од Николе II до Лењина* (Београд: приватно издање, 1924); Алексеј Ксјуњин, *Русија која долази: банкротство московској комунизма* (Београд: приватно издање, 1927). Он је израђивао и свој антикомунистички билтен (*Билтен А.К*) који је дистрибуиран државним органима. Најранији примерак његовог билтена који је сачуван у архивској грађи потиче из 1925, а најстарији из 1932. године. АЈ, 334–31–86; АЈ, 14–24–57.

⁹⁶ Ал. Ксјуњин, „Односи са Русијом”, *Полиција*, 5. 3. 1927.

квим тврдњама, наводећи да су све земље након успоставе односа са Совјетским Савезом забележиле пораст, а не слабљење бољшевичке пропаганде.⁹⁷ У реаговању које је *Полиџика* објавила стоји да „нисмо мишљења да је ваша држава у стању да призна једну владу која је толико намутила и разорила руски народ. На против наша је дужност да изјавимо да би признање Совјета од стране Југославије, данас више него икад, нанело највећу штету интересу цивилизације”.⁹⁸ Мита Димитријевић је убрзо реплицирао председнику ЕИА, ругајући се чињеници да се обични „женевски адвокат” који се обраћа у име „малог броја руских избеглица” и „неколико Швајцараца” назива председником некакве „Антанте”. Такође наводио је да ни Британија, ни Француска, ни бројне друге државе нису слушале савете г. Обера, па да стога не треба ни Краљевина СХС. Парадоксално је настојао да покаже како Обер не разуме „наш словенски осећај” према којем се не треба одрицати љубави према цару Николају II и руском народу, али се треба повезати са онима који су убили цара и његову породицу.⁹⁹ Иако је обавештен о овом одговору Мите Димитријевића, Обер није улазио у даљу полемику.¹⁰⁰

Када је пак свега неколико месеци касније *Полиџика* објавила ексклузивни интервју са Светозаром Прибићевићем посвећен спољној политици Краљевине СХС, Обер се поново огласио. Прибићевић је жестоко критиковао тадашњу спољну политику Југославије, поготово у погледу односа према Совјетском Савезу, сматрајући да је опасност од бољшевизма, иако врло стварна првих година постојања државе Јужних Словена, 1928. године готово непостојећа. Он је отишао чак и корак даље тврдећи да је мања опасност по државу од отвореног пропагирања комунизма из посланичких клупа, него подземни и илегални рад, заговарајући укидање Закона о заштити државе. Сматрао је да се не смеју мешати унутрашњи односи, односно сузбијање комунизма, са спољним односима са Совјетским Савезом. Наводио је да, колико је њему познато, бољшевици „нису интервенисали у правцу деструкције наше државе”, као и да је Краљевини СХС потребан ослонац на Совјетски Савез као противтежа Италији.¹⁰¹

⁹⁷ BdG, EIA, 3164/2, Теодор Обер уредницима *Полиџике*, 9. 3. 1927.

⁹⁸ Т. Обер, „Треба ли обновити односе с Русијом?”, *Полиџика*, 16. 3. 1927.

⁹⁹ Мита Димитријевић, „Односи с Русијом”, *Полиџика*, 19. 3. 1927.

¹⁰⁰ BdG, EIA, 3164/2, Писмо Драгољуба Милетића Теодору Оберу, 23. 3. 1927.

¹⁰¹ Вук Драговић, „Г. Св. Прибићевић о спољној политици Југославије”, *Полиџика*, 23. 10. 1928.

На овај интервју поново је реаговао Алексеј Ксјуњин својим текстом у којем је, оштрије него претходни пут, критиковао ставове вође СДС-а о „стабилизацији” совјетског режима.¹⁰² Иако за то нема потврде у изворима, делује посве вероватно да је Ксјуњин био у извесној вези са ЕИА, ако се узме да је оба пута реаговао када и Антанта. Он је несумњиво био члан њене руске секције у Краљевини Југославији и будући члан Југословенског антимакистичког комитета.¹⁰³ Овога пута, међутим, Теодор Обер није лично слао писмо уредницима *Полиџике*, већ је замолио конзула Петровића да то уради уместо њега.¹⁰⁴ Писмо је доиста стигло до насловне стране *Полиџике*, али његов потписник био је овога пута пуковник Одије. Он је свој одговор почео дугачким цитатом Светозара Придићевића из интервјуа руском емигрантском листу *Новоје времја* из марта 1927. године у којем је Придићевић веома жестоко критиковао присталице обнове односа са СССР-ом и доскорашњег министра спољних послова Нинчића. Када се пореде ова два интервјуа, јасно је да је у питању заокрет од сто осамдесет степени, односно колико је опортунистички Придићевић мењао ставове, сматрао је Одије. Нимало случајно, евоцирана је успомена на Радићев боравак у Москви и контакте ХСС-а са бољшевицима.¹⁰⁵

Потпуно невероватно делује да би пуковник Одије, члан Сталног бироа ЕИА, био до те мере упознат са југословенском политиком и унутрашњом ситуацијом да би могао упутити овако прецизан деманти. Штавише, према мемоарима Лодиженског, потпредседник ЕИА, пуковник Одије, био је превасходно „декоративна” фигура, чије је учешће било веома скромно и готово у потпуности у циљу промоције удружења у

¹⁰² Ал. Ксјуњин, „Нема никакве стабилизације – Стваран одговор г. С. Придићевићу”, *Полиџика*, 14. 11. 1928;

Он је и касније објављивао текстове о Совјетском Савезу настојећи да покаже да између Коминтерне и Владе Совјетског Савеза нема никакве разлике. АЈ, 38-882-1067, Ал. Ксјуњин, „Москва–Југославија”, *Полиџика*, 1. 1. 1930.

¹⁰³ ДАС, БИА, III-110, Записник са саслушања Милана Л. Поповића, 26. 3. 1945, 11; Бранислав Жорж, *Краљевски сенатор*, 68;

У име руске секције ЕИА се обраћао Централном пресбируу са молбом да се помогне издавање часописа у Паризу усмереном на Совјетски Савез. АЈ, 38-96-229, Алексеј Ксјуњин Шефу Централног пресбируа, 25. 10. 1930.

¹⁰⁴ BdG, EIA, 3164/3, Писмо Теодора Обера Николи Петровићу, 7. 11. 1928.

¹⁰⁵ Пуковник Одије, „Г. Св. Придићевић и Совјети”, *Полиџика*, 15. 11. 1928.

Швајцарској.¹⁰⁶ Његовог имена има веома мало у документима ЕИА и никада у кореспонденцији са Југославијом, те је јасно да он није био аутор ове реплике. Одговор за то што је он потписан крије се, према нашем мишљењу, у претходној полемици са Митом Димитријевићем. Наиме, Одијеа као начелника шифрантског одељења Швајцарске армије, није могао полемичар с висине називати обичним „женевским адвокатом” и „неозбиљном политичком личношћу” као Теодора Обера. У свом одговору Придићевић се није подсмевао Одијеу, већ је тврдио да његов интервју за *Новоје време* није аутентичан, истовремено наводећи да политичари често мењају мишљења, те да он у томе није усамљен.¹⁰⁷

Док је трајала полемика Одије–Придићевић, лист *Новоје време*, у којем је објављен Придићевићев интервју из 1927. године, био је пред банкротом због престанка финансијске подршке југословенске владе. Како би помогао листу, Теодор Обер се обратио секретару Српске краљевске академије и председнику Државне комисије за руске избеглице лингвисти Александру Белићу са молбом да се код владе заузме за лист. Ласкавим тоном истицано је како ЕИА зна за Белићеве симпатије за антикомунистичку борбу, његову подршку ослобођењу Русије и његов велики углед у Краљевини. Упозоравано је на појачану пропаганду бољшевика, која је почела поготово да узима маха међу деценијским изгнанством деморалисаним Русима. Обер је тврдио да би због гашења *Новоје време* најсрећнији били управо комунисти. Ову прилику искористио је и да Белићу пошаље више брошура ЕИА.¹⁰⁸ Није сачуван Белићев одговор Оберу, уколико га је уопште било, али је лист наставио да излази још две године. Директор листа Алексеј Суворин ће касније бити члан Југословенског антимаарксистичког комитета.¹⁰⁹

Историја односа ЕИА са Краљевином СХС првих пет година постојања лиге била је препуна надања и разочарања, великих обећања и недовољне решености. Швајцарци су покушавали на више начина, но правог партнера у земљи нису нашли. Од 1928. године у земљи се све више активирала група руских емиграната, представника руске секције

¹⁰⁶ Лодыженский, *От Красного Креста к Борьбе с Коминтерном*, 263.

¹⁰⁷ Бора Продановић, „Г. Св. Придићевић и Совјети”, *Полиџика*, 16. 11. 1928.

¹⁰⁸ BdG, EIA, 3164/3, Писмо Теодора Обера Александру Белићу, 7. 11. 1928.

¹⁰⁹ ДАС, БИА, III-110, Записник са саслушања Милана Л. Поповића, 26. 3. 1945, 11.

ЕИА.¹¹⁰ Она је постојала у земљи почетком 1925. године, али је била фокусирана на рад са емигрантима.¹¹¹ Управо из те групе биће формиран и први прави национални центар у Југославији, назван Лига Обера по оснивачу Антанте.¹¹² Оснивање Лиге, као већина потоњих антикомунистичких иницијатива, не би било могуће без личне умешности и активности једног човека – Григорија Григоријевича Миткевича.¹¹³

Рођен у племићкој породици, Миткевич је завршио права и почео да се бави трговачким пословима. Подједнако сналажљив у финансијским као у конспиративним пословима, успео је да у Краљевину СХС стигне као сразмерно имућан емигрант. Несрећу која је захватила бројне његове земљаке искористио је као добру прилику за зараду. У сваком емигрантском привредном подухвату био је присутан, било у оснивању и раду предузећа „Русо-серб“, Друштву за узајамну помоћ, или у махинацијама око фондова „Петровградске заложне банке“.¹¹⁴ Био је власник данас чувене компаније за производњу вотке „П. Смирнов и синови“, као и члан управног одбора Источноевропског акционог друштва финансираног енглеским капиталом и један од главних улагача у Кредитној задрузи при представништву Сверуског земског савеза.¹¹⁵ Иако једном приликом чак и хап-

¹¹⁰ *Белоемијација у Југославији 1918–1941, Том I*, 155, 414; Руска секција у том тренутку постала је већ веома снажна окупљајући представнике из 24 земље света. Види: BdG, EIA, 3088, Представници сталног секретаријата руске секције ЕИА.

¹¹¹ У београдски комитет руске секције ЕИА су ушли: В. П. Шмит, А. М. Драгомиров, Н. Н. Љвов, В. В. Шуљгин, В. А. Лебедев, В. Х. Давац, В. В. Крејтер. Љубљанско одељење чинили су професор Блимович, инжењер Шуберски, генерал Генрос, загребачко генерал Алдерберг, генерал Драценко, професор Пушен, професор Бојарски и професор Барзов, а скопско В. И. Пјажељников, В. М. Виленски и генерал Вигран. Серапинова, „Лига Т. Обера и деятельность ее русской секции на Балканах“, 20–21; „Выписка из отношения генерала П.А. Кусонского и Совета объединенных офицерских обществ в Королевстве СХС о возможном образовании в Белграде русской секции Лиги Обера. 29 июля 1924 г.“, у: *Русская военная эмиграция 20-40-х годов XX века: Док. и материалы. В 10 т. Т. 5*, 23.

¹¹² Živanović, „Ideje i planovi borbe protiv komunizma u redovima ruske emigracije u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji“, 62.

¹¹³ Бранислав Жорж, *Краљевски сенатор* (Београд: приватно издање, 2003), 66–67.

¹¹⁴ Јован Качаки, „Судбина блага Петроградске заложне банке у Југославији 1920–1944. године“, *Годишњак за друштвену историју*, Vol. VII, No. 2-3, 2000, 214; *Белоемијација у Југославији 1918–1941, Том I*, 159; *Белоемијација у Југославији 1918–1941, Том II* (Београд: ИСИ, 2006), 17–18.

¹¹⁵ *Белоемијација у Југославији 1918–1941, Том I*, 156–157.

шен због финансијских малверзација, у затвору се није дуго задржао. Отворио је луксузни локал „Руски комисиони магазин” у Улици краља Милана, преко пута Старог двора.¹¹⁶ Сви побројани послови су га учинили не само једним од најбогатијих емиграната већ и човеком који је контролисао већину пословног, па и политичког живота емиграције.

Богатство га је учинило ванредно моћним, али и омраженим. За многе земљаке био је „високопоштовани хришћанин Гришка Филантроп”, лицемер и „дерикожа” руске емиграције.¹¹⁷ Ипак, без њега чини се да није могло бити руске емигрантске организације. Тако је био у управи Руског сокола у Краљевини СХС, представник париског Централног обједињења и Руског трговинско-индустријског и финансијског савеза (Торгпром). Ове две организације настале у Паризу биле су издавачи и финансијери вероватно најутицајније руске емигрантске новине *Возрожденије*. Торгпром је окупао умерено монархистичко крило емиграције које је заступало идеје парламентарне монархије и супротстављало се проглашењу Великог кнеза Кирила Владимировича за цара 1922. године.¹¹⁸ Након доласка Јурија Иљича Лодиженског у новопроглашену Краљевину Југославију, први човек ЕИА у земљи, у име руске емиграције, постао је Григориј Миткевич.¹¹⁹ Он је прионуо прилежније него претходници на оснивање националног центра ЕИА у Краљевини. Као Рус, није могао представљати Југословене, те је стога формирао и око себе окупио руски огранак. Потом је почео да тражи подесног кандидата у Београду.

Његов изабраник, пуковник у пензији и председник Свесловенског друштва „Визант” Милоје Милић обратио се маја 1929. године Теодору Оберу, обавестивши га да је на наговор чланова руске секције пристао да постане званични представник ЕИА у Краљевини Југославији. Молио је женевског адвоката да га признају као таквог.¹²⁰ У свом одговору Обер је изразио одушевљење због његове одлуке, тврдећи да је од почетка убеђен да

¹¹⁶ Ђоко Слијепчевић, *Историја Српске православне цркве, Том III* (Београд: ЈРП, 2002), 58.

¹¹⁷ Качаки, „Судбина блага Петроградске заложне банке у Југославији 1920–1944. године”, 214.

¹¹⁸ *Белоемијација у Југославији 1918–1941, Том I*, 195, 410–413; „Торгпром”, доступно на: <https://megabook.ru/article/Торгпром>, датум приступа 1. 7. 2025.

¹¹⁹ BdG, EIA, 3164/3, Писмо Јурија Иљича Лодиженског Николи Петровићу, 12. 3. 1930; *Белоемијација у Југославији 1918–1941, Том I*, 416.

¹²⁰ BdG, EIA, 3164/3, Писмо Милоја Милића Теодору Оберу, 23. 5. 1929.

би југословенска краљевина требало да одигра водећу улогу у антикомунистичком фронту и жалећи што се годинама ствари нису померале са мртве тачке. Претпостављајући да га је руска секција већ снабдела бројним материјалима, препоручио му је почасног конзула у Женеви Николу Петровића. Такође га је упутио на чехословачког представника ЕИА Шебека.¹²¹

Милић ће заједно са неколицином сарадника доиста основати југословенску секцију ЕИА и покренути први озбиљан антикомунистички билтен у земљи (*Билијен Лије Обера*). Ипак организација ће остати малобројна и не превише утицајна, у потпуности зависна од руске секције. Тек ће стварањем Југословенског антимакистичког комитета крајем 1935. године Краљевина Југославија добити респектабилну домаћу антикомунистичку групацију, која ће представљати земљу у међународним окупљањима.

Током прве деценије постојања југословенске државе политичке воље за овакав корак није било. Ентузијазма из Женеви није мањкало, јер је ЕИА упорно настојала да се наметне југословенским властима и политичким организацијама као поуздан партнер, татор и вођа у борби против међународног комунизма. Упркос дељеном несумњивом антикомунистичком опредељењу, сарадња није конкретизована. Разлога је било више. С једне стране, представници ЕИА нису успели да у земљи пронађу поузданог партнера са довољном логистичком позадином који би могао да обезбеди услове за плодан политички рад. Лутајући између Прибићевића и Орјуке, радикала, СРНАО и четничких удружења, трошили су време неуспешно лавирајући комплексним унутрашњеполитичким животом југословенске краљевине. Чини се да је највише интереса за сарадњу са ЕИА током 20-их било у дипломатском апарату (Петровић, Спалајковић), који је можда услед природе свог посла више вредновао могућности и домете међународне сарадње. С друге стране, руска емигрантска заједница, и сама услед раштрканости по разним земљама транснационално усмерена, била је далеко плодније тле за рад и управо ће она бити носилац приватне антикомунистичке борбе у Југославији готово целу деценију. Чињеница да је потпредседник Антанте и сам био врло утицајан руски емигрант са пријатељским и рођачким везама широм белоемигрантске заједнице олакшавала је контакт и отварала врата. Коначно, елите на власти у Краљевини СХС/Југославији све до

¹²¹ BdG, EIA, 3164/3, Писмо Теодора Обера Милоју Милићу, 4. 6. 1929.

доласка Милана Стојадиновића на чело владе средином 30-их година доследно ће занемаривати значај и могућности оснивања приватне, формално невладине, а контролисане организације, која би вршила притисак и остваривала контакт са важним међународним чиниоцима. Иако је југословенска секција ЕИА основана 1929, она је животарила, бивајући потпуно зависна од подршке руске секције. Овакво стање ствари потрајаће све до краја 1935. године и оснивања Југословенског антимарксистичког комитета, иза ког ће стајати југословенска држава.

Резиме

Готово од свог настанка, Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца налазила се у трајном сукобу са комунистичком идеологијом и њеним носiocима. Након кратког периода легалног рада, Комунистичка партија Југославије је забрањена 1920. У илегалу ће остати све до слома Краљевине у Априлском рату 1941. године. Упркос чињеници да су постојале бројне тачке неразумевања између бројних режима који су се налазили на власти током прве деценије њеног постојања, елите на власти у Краљевини СХС, на челу са самим краљем Александром Карађорђевићем, остајале су трајно и непомирљиво антикомунистички опредељене. Имајући такву климу у земљи у виду, женевска Међународна антикомунистичка антанта (ЕИА), основана 1924, настојала је да оствари контакт и сарадњу са југословенским властима. Након првих додира, у Женеви је изгледало као да је оснивање југословенске филијале само питање времена. Контакти са југословенским представницима углавном су одржавани преко почасног конзула Краљевине СХС у Женеви Николе Петровића, али је и Стални биро ЕИА водио преписку са бројним личностима и представницима организација из Краљевине СХС. Обезбеђена је подршка утицајног посланика у Паризу Мирослава Спалајковића, након чега је и југословенска влада започела са редовном годишњом субвенцијом рада Антанте. Међутим, упркос великом ентузијазму Теодора Обера и његових сарадника, оснивање југословенске секције одужило се све до средине 1929. године. Иако није мањкало потенцијалних сарадника, озбиљне подршке није било. Много конкретнији и агилнији били су руски емигранти, из чијих редова је коначно и потекла иницијатива за оснивање центра ЕИА у Југославији.

Списак референци – Reference list

Архиви – Archives

- Arhiv Jugoslavije (AJ): Zbirka 37, Milan Stojadinović; Zbirka 335, Vojislav Jovanović Marambo; Fond 14, Ministarstvo unutrašnjih poslova Kraljevine Jugoslavije; Fond 38, Centralni presburo Predsedništva Ministarskog saveta Kraljevine Jugoslavije; Fond 334, Ministarstvo inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije; Fond 341, Poslanstvo Kraljevine Jugoslavije u Velikoj Britaniji – London; Fond 410, Počasni generalni konzulat Kraljevine Jugoslavije u Ženevi.
- Bibliothèque de Genève (BdG): Entente Internationale Anticommuniste.
- Državni arhiv Srbije (DAS): Bezbednosno-informativna agencija.
- Istorijski arhiv Smederevo (IAS): Zbirka Milana Jovanovića Stojimirovića.

Објављени извори – Published sources

- Aubert, Theodore. *La terreur sovietique*. Geneve: EIA, 1927.
- *Beloemigracija u Jugoslaviji 1918–1941: Tom I–II*. Beograd: ISI, 2006. (Cyrillic)
- *Considérations actuelles sur la lutte contre le bolchevisme: mémoire adressé aux Gouvernements, décembre 1926*. Geneve: EIA, 1926.
- Kramár, Karel. *Die russische Krisis. Geschichte und Kritik des Bolschewismus*. Tübingen: Mohr, 1926.
- Ksjunjin, Aleksej. *Ko je Raspućin?*. Beograd: privatno izdanje, 1924. (Cyrillic)
- Ksjunjin, Aleksej. *Od Nikole II do Lenjina*. Beograd: privatno izdanje, 1924. (Cyrillic)
- Ksjunjin, Aleksej. *Rusija koja dolazi: bankrotstvo moskovskog komunizma*. Beograd: privatno izdanje, 1927. (Cyrillic)
- *La politique actuelle du Gouvernement Soviétique et de la III Internationale: mémoire adresse aux Gouvernements, janvier 1928*. Geneve: EIA, 1928.
- Lodyzhenskiy, Yuriy I. *Ot Krasnogo Kresta k Bor'be s Kominternom*. Moskva: Ayris Press, 2013. (Cyrillic)
- *Mémoire et requête présentés aux Gouvernements par L'Entente Internationale Contre La III Internationale en vertu de la décision prise à l'unanimité par son Conseil, composé des représentants de 21 nations européennes en sa séance du mardi 26 mai 1925*. Geneve: EIA, 1925.
- *Moskva – Srbija, Beograd – Rusija: dokumenta i materijali: Tom IV*. Beograd/Moskva: Arhiv Srbije/Glavnoe arkhivnoe upravljenje goroda Moskvy, 2017. (Cyrillic)

- *Rech Obara proiznesennaya v" zashchiti Polunina pered" sudom" prisvazhnykh" v" Lozanne: po delu ob" ubiystve Vorovskago : perevod" s" frantsuzskago. Belgrad": Izdatel'stvo M. A. Suvorina Novoe Vremya, 1924. (Cyrillic)*
- *Russkaya voennaya emigratsiya 20-40-kh godov XX veka: Dok. i materialy. V 10 t. T. 5. Raskol, 1924-1925 gg. Moskva: ITsRGKhU, 2010. (Cyrillic)*
- Schebek, Alfred. *Domáci a zahraniční obchod SSSR. Praha: Mezinárodní dohoda proti III. Internacionále. Národní odbor československý, 1931.*
- Schebek, Alfred. *Dvě přednášky o organisaci a činnosti III. Internacionály. Praha: Mezinárodní dohoda proti III. Internacionále. Národní odbor československý, 1929.*
- *Vade-Mecum Antibolchevique. Geneve: Bureau Permanent EIA, 1927.*

Штампа – Newspapers

- *Basler Vorwärtz*
- *Izvestiya (Cyrillic)*
- *Nasha gazeta (Cyrillic)*
- *Nezavisimaya gazeta (Cyrillic)*
- *Novoe Vremya (Cyrillic)*
- *Politika (Cyrillic)*
- *Pravda (Cyrillic)*
- *Samouprava (Cyrillic)*
- *The Brisbane Courier*
- *The Lausanne Project*
- *The New York Times*
- *Vreme (Cyrillic)*

Литература – Secondary works

- Bjelajac, Mile. *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941. Beograd: INIS, 2004. (Cyrillic)*
- Chistyakov, K. A. „Pokushenie M. Konradi na glavu soverskoy delegatsii V. V. Vorovskogo v Lozanne 10 maya 1923. g”. *Novyy istoricheskiy vestnik'* 6/2002, 118–120. (Cyrillic)
- Đorđević, Mladen. „Organizacija jugoslovenskih nacionalista (ORJU-NA): istorijat – ideologija – uticaji”. *Nova srpska politička misao*, Vol. XII, No. 1-4/2006, 187–219. (Cyrillic)

- Gligorijević, Branislav. „Srpska nacionalna omladina (SRNAO). Prilog izučavanju nacionalističkih i terorističkih organizacija u staroj Jugoslaviji”. *Istorijski glasnik*, 2–3/1964, 3–38.
- Kačaki, Jovan. „Sudbina blaga Petrovgradske založne banke u Jugoslaviji 1920–1944. godine”. *Godišnjak za društvenu istoriju*, 2-3/2000, 199–220. (Cyrillic)
- Ruotsila, Markku. „International Anti-Communism before the Cold War: Success and Failure in the Building of a Transnational Right”. *New Perspectives on the Transnational Right*, eds. Martin Durham, Margaret Power, 11–37. New York: Palgrave Macmillan, 2010.
- Serapinova, Yelena. „Liga T. Obera i deyatelnost' yee russkoy seksii na Balkanakh”. *Slavyanovedenie*, 4/2006, 16–32. (Cyrillic)
- Shkarenkov, Leonid. *Agoniya beloy emigratsii*. Moskva: Mysl', 1987. (Cyrillic)
- Slijepčević, Đoko. *Istorija Srpske pravoslavne crkve, Tom III*. Beograd: JRP, 2002. (Cyrillic)
- Southworth, Herbert R. *Conspiracy and the Spanish Civil War: The Brainwashing of Francisco Franco*. London/New York: Routledge, 2002.
- Van Dongen, Luc, Stephanie Roulin, and Giles Scott-Smith. „Introduction”. *Transnational Anti-communism and the Cold War*, eds. Luc van Dongen, Stephanie Roulin, and Giles Scott-Smith, 1–19. New York: Palgrave Macmillan, 2014.
- Živanović, Milana. „Ideje i planovi borbe protiv komunizma u redovima ruske emigracije u Kraljevini SHS/Kraljevini Jugoslaviji”. U: *Srpsko-hrvatski odnosi u 20. veku. Ekstremizam kao faktor destabilizacije odnosa u regionu*, ur. Darko Gavrilović, 53–72. Golubić: Centar za istoriju, demokratiju i pomirenje, 2020.
- Žorž, Branislav. *Kraljevski senator*. Beograd: privatno izdanje, 2003. (Cyrillic)

SUMMARY

Rastko Lompar

INTERNATIONAL ANTICOMMUNIST ENTENTE (AUBERT LEAGUE) AND THE KINGDOM OF SERBS, CROATS, AND SLOVENES

ABSTRACT: This paper, based on previously unused archival sources from the Geneva Library, aims to reconstruct the activities of the International Anticommunist Entente, informally known as the Aubert League after its founder, in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. The study traces how this influential international organization, headquartered in Switzerland, sought to establish a presence within the interwar Yugoslav state and among its political elites. Furthermore, it tracks the response of the ruling regime in the Kingdom of SCS, which despite modest support, never endorsed the organization fully. As a consequence, the Yugoslav chapter was created only in 1929 under drastically different political circumstances.

KEYWORDS: Anticommunism, Aubert League, International Anticommunist Entente, Russian emigrees, Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes/Yugoslavia

Almost since its creation, the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes was engaged in a bitter conflict with the ideology of communism and its champions. After a brief period of legality, the Communist Party of Yugoslavia was outlawed in 1920. It will remain outlawed until the demise of Yugoslavia in the Second World War 1941. Despite the fact that the numerous ruling regimes which governed the country during the first decade of its existence rarely saw eye to eye, the elites in power, and king Aleksandar Karađorđević remained profoundly anticommunist. The Geneva-based International Anticommunist Entente, founded in 1924, attempted to exploit this situation and establish contacts and cooperation with the Yugoslav government. After the initial talks, Geneva was convinced that the creation of the Yugoslav branch of the EIA was only a matter of time. Contacts between the EIA and

the Yugoslavs were maintained primarily through the Yugoslav honorary consul in Geneva Nikola Petrović. Furthermore, the EIA Permanent Bureau established ties to various individuals and organizations in the Kingdom of Serbs, Croats, and Slovenes. After the influential Yugoslav envoy to Paris, Miroslav Spalajković, endorsed the Entente, the Yugoslav government started providing the organization with annual financial support. However, despite Theodore Aubert's enthusiasm, the contacts did not yield substantial results. The Yugoslav branch was created only in mid-1929, after almost a decade of futile talks. Much more agile than the Yugoslavs were Russian emigres in the country, which managed to organize and support the newly created Yugoslav chapter of the EIA.